

O autorze

ŻYCIE

Jan Kochanowski urodził się w **Sycynie** na ziemi radomskiej **około roku 1530**. Brak ścisłej daty urodzin wynika z braku metryki chrztu (wprowadzono je dopiero po soborze trydenckim, tj. po roku 1563), ale także z powodu niezgodności źródeł. Za rokiem 1530 przemawia data wpisu

Jana Kochanowskiego do Akademii Krakowskiej w roku 1544, z której wynika, że miał on ukończony czternasty rok życia. Taki bowiem wiek uprawniał do podjęcia studiów.

Gniazdem rodowym Kochanowskich była prawdopodobnie wieś Kochanów w województwie sandomierskim (stąd nazwisko Kochanowski). Jan był jednym z jedenaściorga dzieci Piotra i Anny Kochanowskich. Ojciec to średnio zamożny ziemianin, komornik, a potem sandomierski sędzia ziemski. Matka była kobietą o nieprzeciętnym umyśle oraz sercu i prawdopodobnie odegrała ważną rolę w literackim życiorysie syna. Jej postać została uwieczniona w *Trenie XIX*.

O autorze

Gdzie Kochanowski chodził do szkół – nie wiadomo. Może była to szkoła parafialna w Policznem, Zwoleniu lub Sieciechowie, a może uczył go domowy nauczyciel. W wieku czternastu lat wstąpił do Akademii Krakowskiej, w której uczył się trzy lata, ale studiów nie ukończył (może z powodu śmierci ojca). Co się z nim działo później – także nie wiadomo. Prawdopodobnie odbywał służbę dworską (u Tarnowskich lub Tęczyńskich). Możliwe jest również, że kształcił się na uniwersytecie w Niemczech. Natomiast z całą pewnością wiadomo, że od jesieni 1551 roku studiował na uniwersytecie królewieckim.

Najważniejszą jednak epokę w studiach Kochanowskiego stanowi jego trzyletni pobyt we Włoszech i studia na najslawniejszym wówczas uniwersytecie – w Padwie. Tu poznał języki starożytne i literaturę antyczną. Tu wyrósł na znakomitego humanistę i tu utwierdził się w przekonaniu, że poezja powinna rozwijać się w języku narodowym.

Po studiach i zagranicznych podróżach wrócił do kraju. Próbował służby dworskiej. Był sekretarzem króla Zygmunta Augusta. Jednak gwarne życie dworskie nie było celem jego egzystencji. Nie nęciła go też służba rycerska. Dlatego w roku 1571 osiadł we wsi Czarnolas w Radomskim, którą otrzymał w spadku po rodzicach. Ożenił się z Dorotą Podlódowską, gospodarował, wychowywał

sześć córek, wiódł szczęśliwe życie rodzinne. Praca literacka również przebiegała w spokoju. Dalej angażował się w rozwiązywanie problemów polityczno-ideowych swojej epoki.

Około roku 1579 sielankę rodzinną Kochanowskich zmąciła nieoczekiwana śmierć ukochanej córki, trzydziestomiesięcznej Urszulki, a następnie śmierć drugiej córki Hanny. Przeżycia te oraz słabnące wyraźnie zdrowie wywarły niewątpliwy wpływ na twórczość literacką poety oraz na jego postawę życiową. Nie przyjął urzędu kasztelańskiego od Jana Zamojskiego. Zadowolił się urzędem wojskiego, który dał mu król Stefan Batory.

Zmarł nagle na atak serca w **Lublinie** w roku **1584**, dokąd przybył na posłuchanie u króla. W Lublinie odbyły się uroczystości pogrzebowe, w których uczestniczyli m.in.: król Stefan Batory, kanclerz Jan Zamojski, marszałek wielki koronny Andrzej Opaliński. Później zwłoki poety przewieziono do Zwolenia.

TWÓRCZOŚĆ

O początkach drogi poetyckiej Kochanowskiego niewiele wiadomo. Z pewnością rozpoczęła się dość wcześnie. Wskazuje na to data powstania jednego z epigramatów – 1552 rok. W czasie studiów w Padwie powstały wiersze łacińskie, głównie elegie miłosne i ody. Z owych młodzieńczych lat po-

O autorze

chodzą również utwory polskie, m.in. hymn *Czego chcesz od nas, Panie*.

W pierwszych latach tzw. okresu dworskiego w twórczości Kochanowskiego przeważała epika. Powstały: *Zuzanna*, *Szachy*, *Zgoda*, *Satyr albo Dziki Mąż*. Później na plan pierwszy wysunęła się twórczość liryczna – pieśni i fraszki, *Psalterz Dawidów*. W tym okresie powstały też dialogi polityczne (*Wróżki*) oraz pierwsza w Polsce tragedia w stylu antycznym *Odprawa posłów greckich*.

W ostatnim, tzw. czarnoleskim, okresie twórczości Kochanowski kontynuuje tematy wcześniejsze. Dochodzą równocześnie wątki sielskie (*Pieśń świętojańska o sobótce*) oraz zupełnie nowa nuta w polskiej poezji, którą wnoszą *Treny* napisane w związku ze śmiercią córki Urszuli.

Jan Kochanowski był obdarzony niezwykłym talentem. Stworzył w literaturze polskiej nowoczesny język poetycki, bogactwo nowych form gatunkowych i stylistycznych. Do poezji wprowadził – pierwszy w takim wymiarze – świat przeżyć wewnętrznych, osobistych. Odziedziczoną po kulturze średniowiecza cześć religijną dla cnoty (siły moralnej, zalet charakteru) umiał pogodzić z nowoczesną, stworzoną w jego epoce, radością życia. Osobowość Kochanowskiego jest w Polsce symbolem kultury umysłowej humanizmu i renesansu.

FRASZKI

Geneza

Fraszki Jana Kochanowskiego to zbiór poetycki wydany tuż przed śmiercią poety w Krakowie w roku 1584 w Drukarni Łazarzowej. Tylko ten pierwodruk jest zgodny z wolą autora. Zbiór zawiera blisko trzysta drobnych utworów, które powstawały w ciągu wielu lat i są dokumentem literackim o niezwyklej doniosłości. Wzorował się w nich poeta trochę na utworach Anakreonta¹ i Katullusa², a przede wszystkim na tzw. antologii greckiej i rzymskiej, zawierającej drobne utwory różnej treści. Jednak najwięcej jest fraszek oryginalnych. Mówią one o kulturze umysłowej pisarza renesansowego, o życiu środowiska, w którym się obracał, oraz ukazują osobiste przeżycia i refleksje poety.

Duża liczba fraszek powstała w Krakowie, kiedy to Kochanowski był sekretarzem króla Zygmunta Augusta i bywał częstym gościem na różnych dworach, zwłaszcza biskupa Filipa Padniewskiego. Huczne i gwarne było to dworskie życie.

¹ Anakreont – liryk grecki żyjący na przełomie VI i V w. p.n.e., piszący pogodne wiersze o tematyce miłosnej, biesiadnej

² Katullus – liryk rzymski żyjący w I w. p.n.e., autor wierszy i epigramatów o tematyce miłosnej i satyrycznej

Rodzaj i gatunek literacki

Dworzanie biesiadowali przy muzyce i śpiewie, płatali sobie figle, opowiadali dykteryjki³, prawili komplementy damom, nie szczędząc im również uszczypliwych docinków. Całe to życie odbiło się we *Fraszkach*. Nie są one jednak tylko obrazem wesołego życia dworskiego. Są przede wszystkim zwierciadłem życia wewnętrznego poety, jakby pamiętnikiem, w którym zapisywał swoje przygody i przyznawał się do swych uczuć i myśli.

Przeżycia osobiste czy zdarzenia autentyczne są we fraszkach kanwą refleksji, która otrzymuje najczęściej postać **ironii** lub **żartu**.

Rodzaj i gatunek literacki

Fraszka jest utworem lirycznym. Jej nazwę gatunkową do literatury polskiej wprowadził z języka włoskiego właśnie Jan Kochanowski. **Fraszka (wł. *frasca*)** **znaczy gałązka, drobiazg, rzecz niepoważna, błahostka, a więc i niewielki utwór o temacie niezbyt poważnym.** Cechy tego gatunku nie są jednak wyraźnie określone. Wprawdzie fraszka wywodzi się ze starożytnego **epigramatu**, ale nie można jej z nim utożsamiać. Epigramat to pierwotnie krótki, dwuwersowy napis na kamieniu nagrobnym, na

³ dykteryjka – krótkie, żartobliwe opowiadanie, często o frywolnej treści, zakończone dowcipną puentą, zazwyczaj o charakterze satyryczno-dydaktycznym

przedmiocie lub dziele sztuki. Do rangi literatury podniósł go Symonides z Keos (VI-V w. p.n.e.). Jemu to przypisuje się autorstwo słynnego epigramatu termopileńskiego:

*Przechodniu, powiedz Sparcie, tu leżym jej syny,
prawom jej do ostatniej posłuszni godziny.*

Później epigramatem określano krótki, dowcipny utwór poetycki o zaskakującej puencie, który opiera się na paradoksalnym koncepcie, często satyrycznym. **Wśród fraszek Kochanowskiego są epigramaty, ale są też wiersze liryczne, refleksyjne, erotyczne.**

Dawniejsza fraszka operowała przede wszystkim dowcipem sytuacyjnym. Natomiast współczesna opiera się głównie na dowcipie językowym, podejmując grę słów między zwrotami mowy potocznej a frazeologią wyspecjalizowanych stylów językowych. W poezji polskiej gatunek ten uprawiali m.in.: Wacław Potocki, Jan Andrzej Morsztyn, Stanisław Trembecki, Adam Mickiewicz, Cyprian Kamil Norwid, Julian Tuwim, Konstanty Ildefons Gałczyński, Stanisław Jerzy Lec, Jan Sztaudynger.

DO GÓR I LASÓW

*Wysokie góry i odziane lasy!
Jako rad na was patrzę, a swe czasy
Młodsze wspominam, które tu zostały,*

Do gór i lasów

Kiedy na statek⁴ człowiek mało dbały.
Gdziem potym nie był? Czegom nie skosztował?
Jażem przez morze głębokie żeglował,
Jażem Francuzy, ja Niemce, ja Włochy,
Jażem nawiedził Sybilline lochy⁵.
Dziś żak⁶ spokojny, jutro przypasany
Do miecza rycerz; dziś między dworzany
W pańskim pałacu, jutro zasię⁷ cichy
Ksiądz w kapitule, tylko że nie z mnichy
W szarej kapicy⁸ a z dwojakim płatem⁹;
I to czemu nic, jeśliż¹⁰ opatem?¹¹
Taki był Proteus, mieniać się to w smoka,
To w deszcz, to w ogień, to w barwę obłoka.
Dalej co będzie? Śrebrne w głowie nici,
A ja z tym trzymam, kto co w czas uchwyci.

Analiza i interpretacja

Jest to fraszka o charakterze autobiograficznym. Wskazują na to wymienione w utworze miejsca i sytuacje, w których znalazł się sam autor.

⁴ statek – stateczność

⁵ Sybilline lochy – groty nad Zatoką Neapolitańską; wg legendy rzymskiej Sybilla, wieszczka przepowiadająca przyszłe katastroficzne wydarzenia, miała zaprowadzić Eneasa do świata zmarłych (Eneasz – bohater *Eneidy*, dał początek nowemu narodowi, Rzymianom)

⁶ żak – uczeń, student

⁷ zasię – zaś, natomiast

⁸ kapica – habit

⁹ dwojaki płat – szkaplerz zakonny

¹⁰ jeśliż – czyż jest

¹¹ opat – przełożony klasztoru